

MÔI TRƯỜNG - SINH THÁI**HÃY LÀM CHO HUẾ XANH HƠN VÀ ĐẸP HƠN****Mai Văn Phô***

Sinh ra và lớn lên bên dòng sông Hương hiền hòa, biết bao kỷ niệm về Huế ngày ấy đã in sâu vào ký ức tôi. Hẳn bây giờ nhiều người Huế vẫn còn nhớ đến hình ảnh “Thông reo đỉnh Ngự” như còn ẩn hiện đâu đây, một quần thể thông xanh bao phủ cả ngọn núi đứng xa nhìn như một bình phong xanh được cắt tĩa in lên bầu trời và nếu đứng ở đỉnh núi nhìn về thành phố lại thấy một dải lụa xanh mềm mại là dòng sông Hương uốn lượn được bao bọc bởi một đường viền đỏ sặc sỡ của hoa phượng vĩ nở rộ mùa hè.

Thời gian trôi đi, Huế bây giờ được ghi nhận là di sản văn hóa mang tầm quốc tế. Huế, thành phố vườn, là nơi thiên nhiên ưu đãi về cảnh vật, con người và văn hóa. Huế còn có di sản phi vật thể là Nhã nhạc cung đình và bây giờ Huế đang vươn lên thành thành phố Festival, thành phố trực thuộc trung ương. Với những ý nghĩa đó, bản thân tôi vô cùng tự hào về Huế và tự hào mình là người con của Huế, nhưng bên cạnh đó vẫn còn nỗi niềm lo lắng khôn nguôi! Là một cán bộ hưu trí đã từng tham gia giảng dạy và nghiên cứu về cỏ cây, làm sao khỏi nghĩ suy về màu xanh cho Huế. Một số đề tài về cây xanh, cây đường phố, cây cảnh và cây hoa trong lăng tẩm chúng tôi từng tham gia, tuy đã có kết quả nhưng tất cả chỉ dừng ở suy nghĩ và đề xuất mà chưa thực sự trở thành hiện thực. Trong bài viết này tôi xin được phép lạm bàn về một số lĩnh vực liên quan đến mảng cây xanh của Huế, để thể hiện sự mong muốn chân thành của một người con của Huế, yêu Huế mà chưa làm được gì cho Huế thêm đẹp và thêm xanh.

So với một số thành phố trong nước như Thành phố Hồ Chí Minh, Đà Lạt... thì Huế là một trong số các thành phố được xây dựng sớm. Được sáp nhập vào Đại Việt từ năm 1306, sau đó trở thành thủ phủ dưới thời chúa Nguyễn (1558-1774), rồi trở thành kinh đô dưới thời Tây Sơn, qua thời nhà Nguyễn (1802-1945), trải qua hơn 700 năm với nhiều thay đổi nhưng bản sắc của Huế vẫn còn khá nguyên vẹn qua con người hoặc thơ văn của Huế. Huế tuy nhỏ nhưng xinh xắn, trầm mặc, dịu dàng và lãng động, cho nên cũng cần lưu ý đến tính chất này trong khi trồng cây xanh và cây cảnh ở đây sao cho vừa mang nét đặc trưng của đất Huế và của tính cách con người Huế.

Trước đây có một số địa điểm ở Huế đã trồng một số cây đặc trưng và đã đi vào văn thơ của Huế: “Văn Thánh trồng Thông, Võ Thánh trồng Bàng. Ngó vô Xã Tắc hai hàng Mù u”. Cây Mù u hay còn gọi là Nam mai - hoa trắng, nhụy vàng, hương thơm - thời ấy được trồng khá nhiều trong các đường phố của Thành Nội như đường Ông Ích Khiêm từ cửa Thượng Tứ lên đến cửa Ngăn, đường trước trường Hàm Nghi (nay là đường 23 tháng 8) nay hầu như không còn nữa. Chỉ có Thông và Bàng đã được trồng lại ở Võ Thánh và Văn Thánh vì nơi đây đang được trùng tu và tôn tạo.

* Cựu giảng viên Khoa Sinh học, Trường Đại học Khoa học Huế.

Con đường đẹp nhất thời học trò của chúng tôi là đường Lê Lợi, hầu hết hai lề đường được trồng cây Long não - thân cây cằn cỗi, lá nhỏ bóng, thường tỏa mùi hương long não và làm sạch không khí - chính vì vậy mà chúng tôi nghĩ rằng nên chăng chúng ta thay thế những cây Long não bị hư hại qua lụt bão, bông ruột ngã đổ bằng chính loài Long não chứ không trồng thay các loài khác như Bằng lăng, Phượng vĩ hoặc các loài dễ trồng khác làm mất vẻ đẹp vốn có của con đường. Hơn thế nữa, khi trồng nên dùng cây có độ lớn nhất định về đường kính và độ cao để khỏi thấy sự “trẻ hóa” không cân xứng. Đường Đống Đa trước đây thường gọi là đường Hàng Đoác (cây Cọ dầu) nhưng qua thời gian cây đã bị tàn lụi nhiều, nay cũng đã được thay thế tuy chỉ mới phát triển giai đoạn đầu. Đường Lý Thường Kiệt giờ đây đã được mở rộng sạch đẹp và được trồng các cây Hồng kỳ cỡ lớn cả hai bên lề đường, có cây đã bắt đầu ra hoa. Chúng tôi vẫn ước ao làm sao trên vỉa hè của một vài con đường phố Huế trồng hai hàng cây, ở giữa là lối đi bộ như quy hoạch của một số thành phố miền Đông Nam Bộ hiện nay. Qua đây chúng tôi đề nghị với Công ty Công viên cây xanh khi trồng và thay thế cây trên đường phố nên có sự quy hoạch tùy vào tính chất từng con đường chứ không nên trồng xen những loài đang có.

Vấn đề đáng bàn nhất là hai bên bờ sông Hương, nên trồng cây như thế nào cho đẹp cả dòng sông lẫn bờ sông? Sau khi giải tỏa nhà dân từ cầu Bạch Hổ lên đến chùa Thiên Mụ (phía bắc sông Hương), theo chúng tôi nên trưng cầu ý kiến của các nhà thiết kế đô thị, các kiến trúc sư, các họa sĩ, các nhà nghiên cứu Huế để có một cái nhìn tổng thể trong việc lập dự án trồng cây hai bên bờ sông Hương. Cái đẹp của bờ sông ở đây ngoài những bãi cỏ xanh, những bồn hoa đẹp cần có thêm những bên nước mang phong cách kiến trúc Huế để thuyền chèo du khách ghé bến nghỉ hay để ngắm cảnh sông vào đêm trăng. Như vậy cần có những cây cổ thụ uốn mình bên dòng sông một cách tự nhiên mà phổ biến là các cây Sung, Sành, Cừa ở đâu cũng có. Hiện nay đoạn từ Phú Văn Lâu lên đến cầu Bạch Hổ đã được Công ty Công viên cây xanh trồng cây nhưng theo chúng tôi là hơi dày, cần thưa bớt, để cho thông thoáng hơn, du khách đi trên đường vẫn có thể nhìn thấy rõ dòng sông và thuyền bè qua lại, hoặc ở dưới sông nhìn lên vẫn thấy được bức thành cổ và các cửa thành. Huế còn được mệnh danh là thành phố vườn, nhưng hiện nay đã có nhiều đổi thay so với trước. Những ngày đầu xây dựng kinh đô, ngoài nội thành ra còn có nhiều phủ đệ của quan lại vùng ngoại thành với các vườn xưa thoáng rộng, bố trí hài hòa, nay chỉ còn lưu lại rất ít. Những cái đẹp của vườn xưa còn lại là cổng vào bằng gạch và hai hàng Chè tàu cắt tỉa cẩn thận, bên cạnh đó là những hàng Cau, hàng Chuối được bố trí đúng ý nghĩa “Chuối sau, Cau trước” hoặc là vườn cảnh thì “Đông (trồng) Đào, tây Liễu, nam Táo, bắc Hòe”; hoặc chỉ bốn mùa thì có Mai - Lan - Cúc - Trúc; Vạn thọ, Mẫu đơn. Giờ đây, dân số phát triển, tốc độ đô thị hóa ngày càng tăng nhanh, các vườn xưa bị chia nhỏ để xây nhà, xây biệt thự, làm mất đi nét đẹp vườn xưa và vườn nay thì lại quá nhỏ, trở thành vườn tạp chiếm tỷ lệ nhiều hơn. Bên cạnh những con đường nhựa nóng nẩy mùa hè, lại dựng lên những hàng rào bê tông cửa sắt làm tăng vẻ cứng cõi, thậm chí có nơi còn làm cho người nhìn khó chịu vì vẻ thô kệch của nó. Để làm giảm bớt những đáng về đó, chúng tôi đã có một số ý kiến nhỏ trong bài “Các loài

hoa leo ở Huế” với đề nghị dùng các loài hoa leo phủ lên các mảng tường bê tông, các dãy tường sắt tạo cảm giác xanh mát hơn, dịu dàng trong mùa hè nóng bức của Huế.

Một vấn đề mà mảng xanh của thành phố Huế không thể thiếu được, đó là cần phải quan tâm nhiều hơn nữa đến cây xanh trong quần thể di sản văn hóa Huế - Đại Nội và các lăng vua triều Nguyễn, chùa chiền... Trước hết chúng tôi xin đề cập đến màu xanh của Đại Nội - nơi ngày xưa đây hoa thơm cỏ lạ, nơi gọi ra bao tứ thơ hay. Khi xây dựng kinh đô Huế thì nhiều cây quý được mang từ nhiều vùng khác nhau của đất nước về trồng tại đây. Ngoài ra, sứ thần các nước lân bang còn đưa nhiều loài cây hiếm quý đến biếu tặng, như cây “Hắc lệ chi” chẳng hạn, có nguồn gốc từ Trung Quốc. Những cây quý đó đã được vua Minh Mạng chọn lựa cho khắc vào các đỉnh đồng đặt trước Thế Miếu: *Nghi Đỉnh* khắc hoa Hải đường; *Cao Đỉnh* - hoa Tử vi; *Dụ Đỉnh* - cây hoa Lê và hoa Cẩn; *Anh Đỉnh* hoa Mai khô (hoa Hồng); *Huyền Đỉnh* - cây hoa Ngọc lan; *Tuyên Đỉnh* - hoa Sói trắng (Kê cước); *Chương Đỉnh* - hoa Lài; *Thuần Đỉnh* - hoa Thục quỳ. Theo Trần Đình Sơn trong bài “Tản mạn Phú Xuân” đã ghi nhận gần 70 loài cây, hoa trong văn thơ của các vua triều Nguyễn còn lưu lại. Ngay trong các vườn Ngự như vườn Thiệu Phương, cung Trường Sinh, vườn Thư Quang, trong thơ văn ở lăng Minh Mạng, lăng Tự Đức, cũng có hơn 40 loài cây, thậm chí có nhiều loài có nguồn gốc từ phương Tây mà hiện nay không còn nữa.

Chúng tôi thiết nghĩ rằng việc phục hồi và tôn tạo các loài cây, hoa cảnh trong Đại Nội hiện nay là một vấn đề rất cấp thiết. Chúng ta có các hình ảnh cũ của các điện, đền, các nơi ở của vua chúa, cung nữ, các loài cây đã được trồng chung quanh các điện, đền đó cũng như vườn Ngự vẫn còn dấu tích hoặc được ghi lại trong sử sách, đó là điều kiện thuận lợi cho việc phục hồi và tôn tạo hiện nay, như các loài hoa và cây cảnh được khắc vào Cửu Đỉnh thì nên phục hồi ngay vì những loài này vẫn còn có mặt tại thành phố Huế. Một số loài có thể gọi là đặc hữu địa phương như Sen bách diệp, Sen Tịnh Tâm là những loài đã được vua quan triều Nguyễn chọn lựa từ lâu để trồng trong hồ Tịnh Tâm và trồng tại các bể cạn trong các phủ đệ thì nên gìn giữ, không cho lai giống mà phải thuần giống vì chất lượng đặc biệt của chúng. Hiện trạng một số loài cây trong các lăng tẩm cần được thay thế, chỉnh trang để phù hợp với tính chất cung đình. Chúng tôi đã thực hiện đề tài “Nghiên cứu hiện trạng các loài hoa và cây cảnh trong các lăng vua triều Nguyễn” với kết quả thống kê được 278 loài. Điều đáng nói là có một số loài tự phát hoặc các loài cây ăn quả được trồng không phù hợp nên cần phải loại bỏ. Các loài mới nhập như Keo lá trà, Keo tai tượng không thể trồng vào đây được mà có thể tăng cường trồng Thông chung quanh các lăng thì thích hợp hơn. Lăng Tự Đức trước đây các bồn hoa có trồng nhiều cây hoa Đuôi công hoa đỏ hiện nay bị lụi tàn cần được phục hồi.

Từ thực tế và những ý kiến nêu trên chúng tôi thiết nghĩ trong một chừng mực nhất định, chúng ta cần bổ sung thêm các loài hoa và cây cảnh ở Huế để cho Huế xanh hơn và đẹp hơn. Chúng tôi đề xuất 50 loài cây hoa, cây cảnh sau đây có khả năng phát triển tốt ở Huế để trồng trong những

1. Hoa Phù dung (*Hibiscus multabilis*); 2. Bò cạp nước (*Cassia fistula*); 3. Hoa Ngọc lan (*Magnolia grandiflora*); 4. Mù u (*Calophyllum inophyllum*); 5. Ánh hồng (*Pachyptera hymenaea*).

địa điểm khác nhau như ở Đại Nội, lăng tẩm, đường phố, công viên và đặc biệt cần lưu ý độ lớn và thành phần loài cho từng con đường cụ thể, không trồng xen, tạo sự thiếu đồng bộ và thẩm mỹ.

1. Các loài cây trồng trong Đại Nội và các lăng: Ngọc lan hoa to, Hải đường, Tử vi, Lê, Lựu, Sói, Dâm bụt, Lài, Ngâu, Tử tiêu, Thiên lý, Vạn thọ, Mẫu đơn, Trà mi, Phù dung, Sứ trắng, Sứ đỏ, Nguyệt quý, Sen bách diệp, Mộc hoa, Trúc quân tử, Đuôi công hoa đỏ.

2. Các loài cây bổ sung cho đường phố và công viên: Phượng tím, Phượng vàng, Phượng vĩ, Bò cạp nước, Hồng kỳ, Ngọc lan vàng, Ngọc lan

trắng, Me, Sấu, Chà là Canary, Chẹo tía, Giáng hương mắt chim, Mù u, Nhãn, Vải, Sến...

3. Các loài hoa leo: Đắng tiêu, Hoa tỏi, Rạng đông, Đậu biếc, Huỳnh anh, Cát đằng hoa to, Thiên môn đông, Ngọc nữ, Móng cọp xanh, Gấc, Tigôn, Thiên lý. (Xem danh lục).

**DANH LỤC CÁC LOÀI CÂY XANH, CÂY CẢNH ĐỀ NGHỊ TẶNG CƯỜNG
CHO HỆ THỐNG CÂY XANH THÀNH PHỐ HUẾ**

1. Các loài cây trồng trong Đại Nội và các lăng

TT	Tên phổ thông	Tên khoa học	Họ
1.	Bông cấn (Dâm bụt)	<i>Hibiscus rosa - sinensis</i> L.	Malvaceae
2.	Đuôi công hoa đỏ	<i>Plumbago indica</i> L.	Plumbaginaceae
3.	Hải đường	<i>Camellia amplexicaulis</i> (Pitard) Cohen-Stuart	Theaceae
4.	Hoa lài (Nhài)	<i>Jasminum sambac</i> (L.) Ait	Oleaceae
5.	Lê	<i>Pyrus communis</i> L.	Rosaceae
6.	Lựu (Thạch lựu)	<i>Punica granatum</i> L.	Punicaceae
7.	Mẫu đơn (Trang đỏ)	<i>Ixora coccinea</i> L.	Rubiaceae
8.	Hoa mộc	<i>Osmanthus fragrans</i> (Thunb.) Lour.	Oleaceae
9.	Ngọc lan hoa to (Đại ngọc lan, Sen đất)	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Magnoliaceae
10.	Ngâu (Hoa ngâu)	<i>Aglaiia odorata</i> Lour.	Meliaceae
11.	Nguyệt quý	<i>Murraya paniculata</i> (L.) Jack	Rutaceae
12.	Phù dung	<i>Hibiscus mutabilis</i> L.	Malvaceae
13.	Sen bách diệp	<i>Nelumbo nucifera</i> var. <i>nanum</i> Hort	Nelumbonaceae
14.	Sói (Hoa sói, Kê cước)	<i>Chloranthus spicatus</i> Makino	Chloranthaceae
15.	Sứ đỏ	<i>Plumeria rubra</i> L.	Apocynaceae
16.	Sứ trắng	<i>Plumeria obtusa</i> L.	Apocynaceae
17.	Thiên lý (Hoa lý)	<i>Telosma cordata</i> (Burm.f). Merr	Asclepiadaceae
18.	Trà mi	<i>Camellia japonica</i> L.	Theaceae
19.	Trúc quân tử	<i>Bambusa ventricosa</i> M.C. Clure	Poaceae
20.	Tử tiêu (Lan tiêu)	<i>Michelia figo</i> (Lour.) Spreng	Magnoliaceae
21.	Tử vi (Tường vi)	<i>Lagestroemia indica</i> L.	Lythraceae
22.	Vạn thọ	<i>Tagetes erecta</i> L.	Asteraceae

2. Các loài cây bổ sung cho đường phố và công viên

TT	Tên phổ thông	Tên khoa học	Họ
1.	Bò cạp nước	<i>Cassia fistula</i> L.	Caesalpiniaceae
2.	Chà là Canary	<i>Phoenix canariensis</i> Hort	Arecaceae
3.	Chẹo tía	<i>Engelhardtia roxburgiana</i> Wall	Juglandaceae
4.	Giáng hương mắt chim	<i>Pterocarpus indicus</i> Willd.	Fabaceae
5.	Hồng kỳ	<i>Spathodea campanulata</i> P. Bauv.	Bignoniaceae
6.	Me	<i>Tamarindus indica</i> L.	Fabaceae
7.	Mù u	<i>Calophyllum inophyllum</i> L.	Clusiaceae
8.	Ngọc lan hoa trắng	<i>Michelia alba</i> L.	Magnoliaceae
9.	Ngọc lan tây (Ngọc lan vàng)	<i>Cananga odorata</i> Hook. f. & Thoms	Annonaceae
10.	Nhãn	<i>Dimocarpus longan</i> Lour.	Sapindaceae
11.	Phượng vĩ đỏ	<i>Delonix regia</i> Raf.	Caesalpiniaceae
12.	Phượng vĩ vàng	<i>Delonix regia</i> Raf. var.?	Caesalpiniaceae
13.	Phượng tím	<i>Jacaranda mimosifolia</i> D.Don	Bignoniaceae
14.	Sấu	<i>Dracontomelum duperianum</i> Pierre	Anacardiaceae
15.	Sến (Sến đỏ)	<i>Shorea roxburgii</i> C.Don	Dipterocarpaceae
16.	Vải	<i>Litchi chinensis</i> Sonn	Sapindaceae

3. Các loài hoa leo

TT	Tên phổ thông	Tên khoa học	Họ
1.	Cát đằng hoa to (Dây bông xanh)	<i>Thunbergia grandiflora</i> Roxb.	Acanthaceae
2.	Dây Cam thảo (Dây chi chi)	<i>Abrus precatorius</i> L.	Fabaceae
3.	Đăng tiêu	<i>Campsis grandiflora</i> (Thunb.) Schum.	Bignoniaceae
4.	Đậu biếc	<i>Clitoria ternatea</i> L.	Fabaceae
5.	Gấc	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	Cucurbitaceae
6.	Hoa tởi (Ánh hồng)	<i>Pachyptera hymenaea</i> (DC.) Gentry	Bignoniaceae
7.	Huỳnh anh	<i>Allamanda cathartica</i> L.	Apocynaceae
8.	Móng cạp xanh	<i>Strongylodon macrobitrys</i> L.	Fabaceae
9.	Ngọc nữ	<i>Clerodendron thomsonae</i> Balf.	Verbenaceae
10.	Rạng đông	<i>Pyrostegia venusta</i> (Ker-Gawl) Miers	Bignoniaceae
11.	Thiên môn đông	<i>Asparagus cochinchinensis</i> (Lour.) Merr.	Asparagaceae (Liliaceae)
12.	Ti gôn	<i>Antygonon leptopus</i> Hook et Arn	Polygonaceae

Chúng tôi nghĩ việc trồng cây cảnh tuy không đơn giản nhưng vẫn có thể làm ngay được. Chúng ta nên mạnh dạn tiến hành, vận động nhân dân cùng làm, cùng bảo vệ, để trong một tương lai không xa chắc chắn thành phố Huế sẽ có nhiều màu xanh mát dịu, nhiều màu hoa đa dạng trong cả bốn mùa trên đường phố, trong công viên, và đặc biệt ở những nơi được du khách tham quan hàng ngày như Đại Nội và các lăng vua triều Nguyễn, các chùa hoặc các vườn cây của Huế.

M V P

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Phạm Hoàng Hộ (1991-1993). *Cây cỏ Việt Nam*, tập 1-3, Nxb Montreal.
2. Trần Hợp (1998). *Cây xanh và cây cảnh Sài Gòn - Thành phố Hồ Chí Minh*, Nxb Nông nghiệp.
3. Mai Văn Phô (2000). "Tính đa dạng về thành phần loài hoa và cây cảnh ở thành phố Huế", Tạp chí *Sinh học*, tập 22(3b): 26-30.
4. Mai Văn Phô (2005). "Các loài hoa leo ở Huế", Tạp chí *Nghiên cứu và Phát triển*, Sở Khoa học và Công nghệ Thừa Thiên Huế, số 3 (51): 88-91.
5. Mai Văn Phô, Nguyễn Việt Thắng, Lê Tất Uyên Châu (2005). "Dẫn liệu về thành phần loài thực vật có hoa ở lăng Minh Mạng và lăng Tự Đức, tỉnh Thừa Thiên Huế", Tạp chí *Khoa học*, Đại học Huế, số 29: 27-83.
6. Trần Đình Sơn, Hoàng Anh, 2001. *Phú Xuân hương sắc*, Nxb Trẻ, TP Hồ Chí Minh.
7. Trung tâm Nghiên cứu Tài nguyên-Môi trường, Đại học Quốc gia Hà Nội (2001-2005). *Danh lục các loài thực vật Việt Nam*, tập 1, 2, 3, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội.

TÓM TẮT

Căn cứ vào hiện trạng cây xanh của Huế trong giai đoạn hiện nay, với mong muốn làm cho thành phố Huế ngày càng xanh hơn và đẹp hơn, tác giả đã đề xuất bổ sung 50 loài cây hoa và cây cảnh là những loài thực vật bản địa, những loài có ý nghĩa đối với việc phục hồi, tôn tạo các di tích văn hóa-lịch sử và các loài hoa leo để che phủ bớt một số mảng bê tông thiếu mỹ quan trong thành phố Huế.

ABSTRACT

LET'S MAKE HUẾ CITY GREENER AND MORE BEAUTIFUL

Based on the current state of green trees in Huế city, and with the desire of making Huế city greener and more beautiful, the author proposes an addition of 50 kinds of flowering and ornamental trees, which is significant to the restoration and embellishment of cultural and historical relics. The author also proposes various kinds of flowering vines to cover some ugly walls in Huế city.